

Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti in umjetnosti v Zagrebu“ za leto 1915. Razredi histor.- filološki in filozof.- juridični.

Po večletni vakanci ima sedaj Jugoslov. akademija novega pokrovitelja v osebi nadškofa dr. A. Bauerja in tudi novega predsednika dr. Toma Maretića. Med knjigami hist. filološkega razreda nam podajata dve obsežno arhivno zgodovinsko gradivo, in sicer: „Hrvatski saborski spisi“, (od l. 1537—1556), uredil prof. Šišić kot 36. knjigo „Monumentorum spectantium historiam Slavorum meridionalium“, in „Statut i reformacije grada Trogira“, uredil dr. Ivan Strohal, kot 10. knj. „Monumentorum historicoiuridicorum Slavorum meridionalium“. Prof. Vjekoslav Klaić je v 206. knjigi „Rada“ priobčil tehtno izvirno študijo o „hrvatski pragmatični sankciji“ (str. 61—135). Čitatelj se tu na temelju novih zgodovinskih dokumentov in Klaićevih izjav uveri, da je hrvatska pragmatična sankcija, ki so ji nekateri hoteli jemati pravno moč, polnoveljavni državni akt, ki so ga v smislu štiridesetletnega razvoja iz Zrinjski-Frankopanske katastrofe izvršili hrvatski stanovi v močni zavesti hrvatske samostalnosti napram Ogrski. Proti Ogrski, ki je poudarjala stališče, da si po smrti moške veje Habsburžanov svobodno voli kralja, so se Hrvati izrekli tudi za žensko lozo habsburško z določbo, da naj Habsburžan, njih kralj, stanuje v Avstriji in vlada obenem tudi Štajerski, Koroški in Kranjski. Zadnja določba ni merila morda na kako ujedinjenje Hrvatske z avstrijskimi deželami, ampak je hotela zabraniti le slučaj, kakor je bil za cesarja Rudolfa II., ki je stanoval v Pragi. Prvi pokretnik hrvatske pragmatične sankcije je bil banov namestnik škof Estererhazy. Na Dunaju so bili v zadregi, ker so Ogrji na požunskem saboru že rogovilili proti Hrvatom, a Hrvati so trdno vztrajali na svojem stališču ter s tem pripomogli, da so tudi ogrski stanovi l. 1723. sprejeli pragmatično sankcijo. — Dr. Ivan Kasumović je priobčil razpravo „Dva originalna fabulista“. To sta Dubrovčana Ferić in Appendini s konca 18. stoletja, ki sta pisala basni v jeziku svojega vzora Fedra. Ferić je „ilirski“, t. j., domače poslovice oblačil v obliko basni in to je njegov pomen. Isti avtor je v 207. knjigi „Rada“ podrobno raziskal vprašanje, odkod je Slavonec M. A. Reljković prevajal svoje basni. — Dr. P. Kolendić je objavil študijo „Fra Pavao Posilović i njegovo Nasladjenje“ (206 knj., 168—217). Bosenski frančiškan Posilović, pozneje škof skradinski, je v svojem „Nasladjenju“ (Benetke, 1639) podal v glavnem prevode Italijanov Cambija in D' Angela. V tej študiji imamo nove podatke o nekdanji razširjenosti cirilice po Dalmaciji. — Gimn. ravnatelj Vladoje Dukat nam razkriva doslej malo znanega kajkavsko-hrvatskega pisatelja „o. Gregorja kapucina“, z rodbinskim imenom Jurija Malevca, ki je bil doma z Vinice v Beli Krajini (1734—1812). Maljevac spada po vrednosti knjiž. produkcije med prve kajkavske pisatelje; njegov jezik je čista, jedrnata kajkavščina, le da ima včasih še štokavske primesi. Vsi njegovi spisi so izšli v Zagrebu, le „Nebeski pastir“ (sve-topisemski dobri pastir išče ovco) je l. 1785 tiskan v Ptuju. Ta Beli Kranjec in zgovorni kajkavski propovednik je začel svoje pisateljsko delovanje z obsmrtnim govorom na cesarico Marijo Terezijo, končal pa z „Življenjem kapucina iz roda Leslya“ (rokopisno, 1799); vmes pa spada nekaj časopis v verzih, poročilo o takratni avstrijsko-rusko-turški vojni po zgledu Vizetovičevega „Odiljenja Sigetskega“. Dasi nas zagotavlja svoje nepristranosti, vendar pušča čisto svobodno pot svoji domišljiji, ki je v smislu mnogih onodobnih nemških letakov spremljala umikanje Turkov iz srednje Evrope s humorjem in sarkazmom. — Prof. Šišić je priobčil svojo hipotezo o starem madžarskem imenu „Nándofejérvár“ za mesto Belgrad. Drugi del imena ne dela nobenih težav; „fejérvár“ je prevod srbskega Belgrada, a kaj je „Nandor“

ali „Landor“? Na podlagi kritične analize srednjeveških poročil izpodbija Šišić dve dosednji podmeni — prva tolmači to ime kot „Grški Belgrad“, druga pa za „Bolgarski Belgrad“ — ter dokazuje, da je Nándorfejérvár imenovan po lekoviti ali „vračarski“ rastlini madž. „nandor“ (Gundelrebe), oziroma po brdu „Vračaru“ pri Belgradu. — Dr. Josip Bösendorfer nam je podal v razpravi „Prvi dani u životu županije virovitičke poslije reinkorporacije“ (1745—49) nazorno konkretno sliko socialno-kulturnega stanja Slavonije po osvoboditvi izpod turškega jarma. Marija Terezija je pokrajino združila s Hrvatsko in sedaj se je začela hajka: uradništvo tuje, nemoralno in pokvarjeno, obe cerkvi pokvarjeni, lastelinstvo večinoma tuje, pa Trenkovi panduri, vse to je del prebivalstva gnalo v hajduke, ki so četašili celo po mestih. Velikemu zlu je odgovarjala torturna justica, ki je na mučilih izpraševala kaludjere, razbojnike, katolike in pravoslavne. — Posebe še naglašamo slovensko razpravo dr. Fr. Kidriča: „Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije“ (knj. 206, str. 25—60; v ponatisu 36 str.), ki je stvarno nadaljevanje njegove študije „Francosko-ilirska loža prijateljev kralja rimskega in Napoleona v Ljubljani“ (v „Slovanu“ 1914). Študija sloni na policijskih poročilih, ki se nahajajo v arhivu notranjega ministrstva na Dunaju. „Zaupniki“ in oficijelne osebe so pošiljale policijskemu prezidiju na Dunaj poročila o framasonih. Često so pri teh poročilih sodelovali nestvarni motivi, vendar se zdi, da je večina list precej zanesljiva. Posamezne lože so eksistirale že pred Francozi in moške domačini, ki so bili že prej framasoni, so z veseljem pozdravili nove prilike, ko framasonstva ni bilo treba več skrivati. Pravi utemeljitelji in voditelji novih lož pa so bili Francozi, ki so kljub zatirjanju, da sta vera in politika izključeni iz framasonstva, gojili z njimi napoleonsko-francoski patriotizem in svobodomiselnost. To so vedeli oni sami in drugi. Zato se je framasonstvo in francozofilstvo v policijskih poročilih identificiralo, in zato so na Dunaju hoteli čim natančneje biti poučeni o članih lož zlasti v bivših ilirskih provincijah. Dr. Kidrič našteva in označuje osebe, ki so se imenovale kot članice dubrovniške, karlovske, kotorske, reške, splitske, šibeniške in zadrške liste — nad 250. — Prof. Rešetar razpravlja o Tomi Natalić Budislaviću i njegovem „Collegium Orthodoxum“ u Dubrovniku (1635—1648), ki je imel namen, dijake trebinjsko-mrkanske škofije v Hercegovini uvajati v latinščino in s tem vzgajati za „pravoslavno“, t. j. pravoverno katoliško cerkev. — Prof. Körbler poroča „Iz mladih dana triju humanista Dubrovčana 15. vijeka“ po njih latinskih pesmih, ki so deloma klasične kot latinske pesnitve, vse pa ponazorujejo moralno in ljubavno življenje takratne dubrovniške mladine. — Končno je še omeniti razpravo dr. Ivana Strohala, marljivega raziskovalca pravnozgodovinskih spomenikov: „O starosti in redakcijama dubrovačkoga statuta“ (knj. 207).

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* (knj. XX., sv. 1) ima na čelu razpravo Antona Dobronića: „Ojkanje“ (Prilog za proučevanje geneze naše pučke popijevke) s sledečim rezultatom: Najprimitivnejši element glasbe vobče, a naše ljudske popevke posebe, je očuvan v pevu zloga „oj“ v ojkanju dalmatinskega Zagorca. Glasbeno je mnogo bolj formiran oni del ojkanja, ki se izvija nad tekstom* (?), a z izključenim elementom harmonije; ta faza odgovarja razvoju glasbe iz starogrškega do srednjega veka. V tretjo fazo spada naj-novejša ljudska popevka z izrazito melodijo v dur in mol-sistemu. — Pod naslovom „Ljekarstvo crnogorsko“ poroča Mojo Medić o starem narodnem zdravljenju ran v trebuhu z mravljinjimi glavami. — Vladimir Arđalić opisuje letne običaje v Bukovici v Dalmaciji; Josip Kotorski je pa začel narodopisni opis župe Lobora

v županiji varaždinski; Ivan Zic podaje „frazе in poslovice“ iz Vrbnika na Krku; Juraj Božičević opisuje otroške igre v okolici Čakovca; urednik dr. Dragotin Boranić odtiskuje rokopis, ki se je do nedavno nahajal v Djakovu in ki ga zato imenuje „Djakovačka ljekaruša“. Ivo Šajnović je objavil nekaj „dekliških pesmi“ iz Bosne, Ivan Krmpotić pa nekaj šal o liških „ribničanih“ Mazinjanih. Razen tega je še nekaj imen za narodno obleko v Bosni, par ugank iz Voloska; v Konavlih v Dalmaciji štejejo čas od Velike Gospojnice do Božiča po „tricah“, to je po treh tednih.

Dr. Fr. Ilešič.

Otto Hauser, Die Lyrik des Auslands seit 1800. Verlag von A. Voigtländer in Leipzig, 1915. 8° 181. str. — To delo omenja na str. 160 tudi slov. pesništvo takole: „Die slovenische Versdichtung hat nur in dem formschönen Sonetten- und Stanzendichter France Prešeren (1800–1849) und in Anton Aškerc (geb. 1856) Dichter, die über die Sprachgrenzen hinaus bemerkenswert sind. Aškerc, der ursprünglich katholischer Priester war, hat sich zum Sänger der krainischen Reformation und namentlich ihres Begründers, Primus Trubers, gemacht. Er ist vor allem Balladiker. Neben ihnen mag noch Josef Stritar (ursprünglich Stritter, geb. 1836) als ein Dichter Münchener Richtung genannt sein. Naturgemäß wurden, wie schon die Tschechen, auch die Südslaven, zunächst fast ausschließlich von der deutschen Dichtung angeregt und beeinflusst. Wie Kollar war auch Prešeren deutsch gebildet, und ebenso waren es die „Illyrier“, die um 1830 den Traum von einer einheitlichen südslavischen Kultur träumten, aber nicht einmal den Anschluß der Slovenen an die Kroaten erlangten. Ihr Hauptapostel Ljudevit Gaj (ursprünglich Ludwig Gay, 1809–1872) war selbst Deutscher. Kollar hatte ihn für die slavische Idee gewonnen. Gaj, der das Kroatische nur allmählich beherrschen lernte, schrieb mehrere patriotische Lieder. Auch Stanko Vraz (eigentlich Jakob Fras, 1810–1851) war nicht Kroat, sondern von Vatersseite Deutscher, von Mutterseite Slovene“.

O. Hauser živi na Dunaju in tukaj bi se pač lahko malo bolj objektivno informiral o stvari, o kateri piše. Ali pa morebiti glede Slovanov objektivnost ni na na mestu?

V knjižici je Aškerc omenjen še enkrat in sicer pod črto na strani 136. pri govoru o švedskem pesniku grofu Karlu Snoilskem. Tam čitamo sledeče: „Der Vorfahr (Snoilskega) war ein um seines Glaubens willen ausgewandeter krainischer Protestant Snoilschik. Nicht zum wenigsten Snoilskys wegen hat Alfred Jensen, der bekannte Anwalt und Übersetzer der Slaven, Gedichte des Slovenen Anton Aškerc ins Schwedische übersetzt“.

Pav. Flerè.

Popravek. V Funtkovem prevodu „An die Soča“ (marčeva številka „Lj. zvana“ str. 143 in 144) čitaj 49. verz: in die von dir getränkten Auen (ne: Gauen) in 66. v.: steig auf im Donnerlauf (ne: Dauerlauf).

